

Evolutie van de sociale situatie en van de sociale bescherming in België 2016: **Toegenomen verschillen**

De monitoring van de sociale situatie in België en de evolutie naar de sociale doelstelling en prioriteiten van het Nationaal Hervormingsprogramma

Synthese

Juni 2016

Evolutie van de sociale situatie en van de sociale bescherming in België 2016 : Toegenomen divergentie

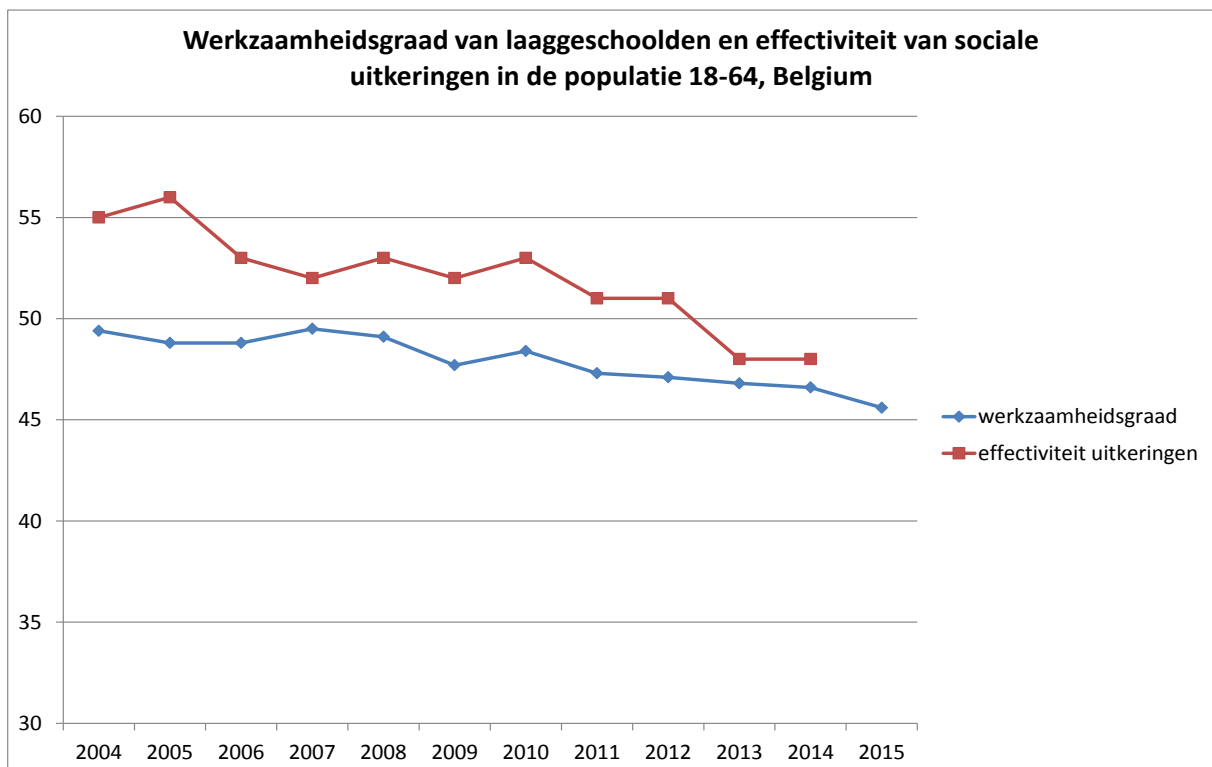
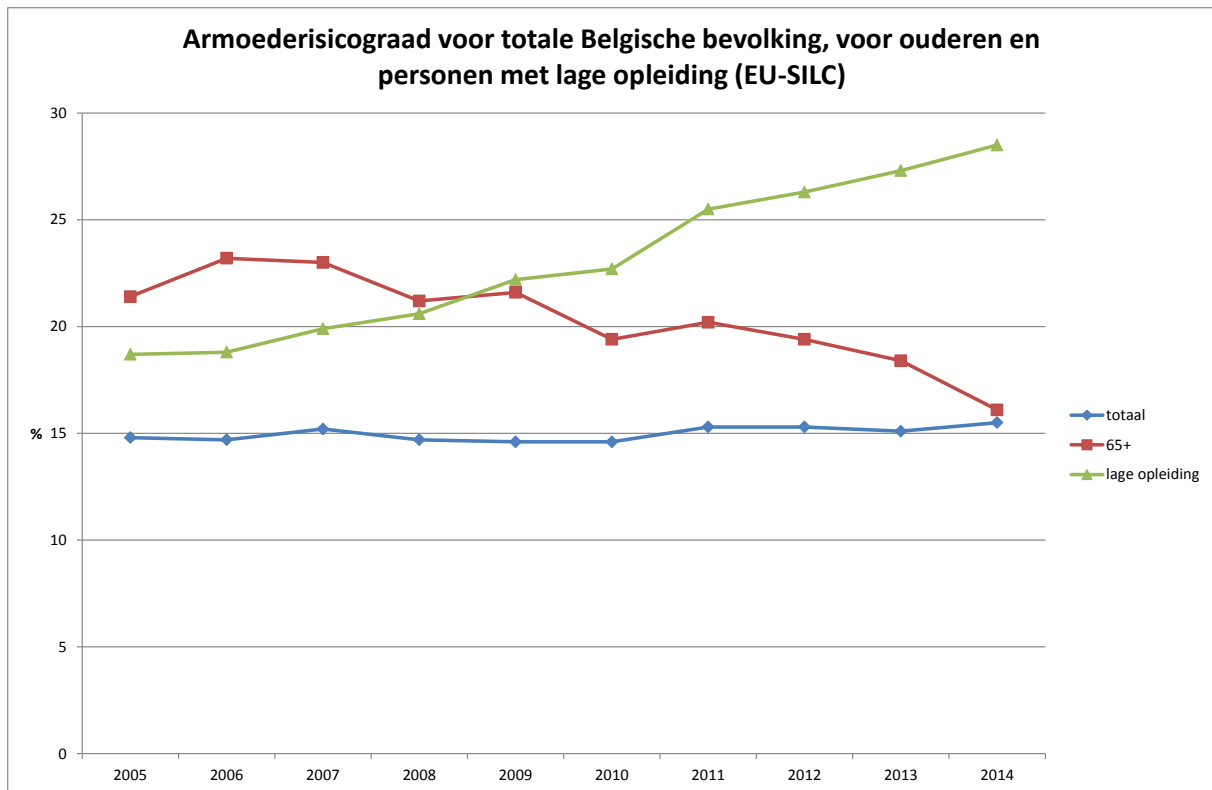
De monitoring van de sociale situatie in België en de evolutie naar de sociale doelstelling en prioriteiten van het Nationaal Hervormingsprogramma

KERNBOODSCHAPPEN, SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Kernboodschappen van de analyse van de EU sociale indicatoren

- Deze studie bouwt verder op de eerdere analyse die aantoonde dat onder stabiele sociale indicatoren voor de totale bevolking divergerende trends zich aftekenen voor subgroepen uit de bevolking. Het armoederisico onder ouderen is gedaald, terwijl het voor laaggeschoolden onder de actieve bevolking sterk is toegenomen.
- De daling van het armoederisico onder ouderen was sterker voor oudere vrouwen dan voor oudere mannen. Deze daling kan worden toegeschreven aan een verbetering van de laagste pensioenen. Het algemene niveau van pensioenen en het inkomen van ouderen ten opzichte van jongere leeftijdscohortes bleef ongeveer stabiel.
- Op basis van de meest recente gegevens blijkt dat de werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden verder gedaald is in 2015. De gestage daling over de laatste jaren wordt nu significant en is samengegaan met een dalende effectiviteit van de sociale uitkeringen. Deze bevinding wijst op het diepe structurele karakter van de dalende toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor laaggeschoolden en het stijgende armoederisico voor deze groep. Deze structurele oorzaken zijn gelinkt aan de verminderde verdien capaciteit, polarisatie van werk(loosheid) onder huishoudens en de gedaalde toereikendheid van de sociale uitkeringen voor de bevolking op actieve leeftijd.
- Er heeft zich de afgelopen drie jaar een toename van de onvervulde behoefte aan medische- en tandzorg (unmet need) afgetekend, dit voornamelijk in het laagste inkomenskwintiel. Dit wijst op een toename van problemen inzake toegankelijkheid van de gezondheidszorg, alhoewel er nog enige voorzichtigheid geboden is voor deze conclusie ten gevolge van beperkte steekproefgrootte. Deze bevinding dient in elk geval van nabij te worden opgevolgd.
- De kinderarmoedegrade is stabiel gebleven, maar bevindt zich consistent boven de armoederisicograad voor de totale bevolking. Op andere dimensies van kindewelzijn scoort België op basis van OESO en UNICEF studies gemengd tot zwak.
- Over het algemeen wijst de analyse van de Europese sociale indicatoren, samen met andere recente studies voor België, op een groeiend aantal indicaties van toenemende ongelijkheden en punten waar België minder goed scoort dan internationale gemiddelden op een aantal domeinen zoals: . het armoederisico voor laaggeschoolden, het armoederisico van huishoudens zonder betaald werk, de toegang tot de arbeidsmarkt voor laaggeschoolden, de financiële toegang tot gezondheidszorgen, sociale ongelijkheden in onderwijsresultaten, gezondheid en tevredenheid met het leven van kinderen, en de sociaal-economische positie van migranten zijn domeinen waarop dergelijke vaststellingen kunnen worden gemaakt. Verder is het ook van belang te wijzen op de grote sociaal-ruimtelijke verschillen tussen Regio's en tussen stedelijke wijken. Deze bevindingen rechtvaardigen een bezorgdheid over

de sociale situatie en de sociale cohesie, niettegenstaande de algemene stabiliteit in de sociale indicatoren voor de bevolking als geheel en de positieve evolutie onder ouderen.

Note : effectiviteit van sociale uitkeringen: procentpunt reductie van pre-transfer armoedegraad door sociale uitkeringen in % van pre-transfer armoedegraad

SAMEVATTING EN CONCLUSIES

Aangezien er nog geen nieuwe EU-SILC 2015 gegevens met een aantal belangrijke sociale indicatoren beschikbaar waren voor dit rapport sinds de update van oktober 2015¹, wordt de analyse in dit rapport verder uitgediept, aangevuld met recente 2015 gegevens van de Enquête naar de Arbeidskrachten en aangevuld met bevindingen uit andere studies.

Over het algemeen wijzen de sociale indicatoren op een eerder stabiele sociale situatie in België over de voorbije jaren. De werkzaamheidsgraad blijft quasi constant op 67%. Ook de werkloosheidsgraad bleef stabiel rond 8,5%. Zowel het op de nationale rekeningen gebaseerde bruto beschikbaar gezinsinkomen en het mediaan equivalent gezinsinkomen bleven eerder stabiel en ook de inkomensongelijkheid bleef op hetzelfde niveau.

Voor de EU als geheel tonen de cijfers voor de meest recente jaren beperkte verbeteringen op sommige sociale en tewerkstellingsindicatoren, zij het met verschillen tussen lidstaten en voor sommige lidstaten nog grote verschillen met de pre-crisis situatie.

Wat de Europa2020 doelstelling inzake de reductie van armoede en sociale uitsluiting betreft kan er geen evolutie in de richting van de doelstelling worden vastgesteld. De beperkte fluctuaties van de indicator waarop de doelstelling gebaseerd is zijn niet statistisch significant. Globaal is het risico op armoede en sociale uitsluiting dan ook stabiel gebleven.

De stabiliteit die de sociale indicatoren vertonen voor de bevolking als geheel, verbergt echter sterk divergerende trends voor diverse subcategorieën. Het armoederisico voor ouderen (65+) is sterk afgenomen, maar deze positieve evolutie werd echter geneutraliseerd door een substantiële stijging van het armoederisico onder de laaggeschoolden op actieve leeftijd.

Het armoederisico onder ouderen daalde van 23% in 2006 tot 16% in 2014. Hiermee komt het armoederisico voor ouderen bijna op hetzelfde niveau te liggen als het cijfer voor de bevolking als geheel, wat een historisch laag niveau is voor deze categorie. De daling van het armoederisico is aanzienlijk sterker onder alleenstaande oudere vrouwen dan onder oudere mannen. De verhouding van het mediaan inkomen van ouderen tot het mediaan inkomen van de jongere leeftijdsgroep evenals de verhouding van het gemiddeld pensioen ten opzichte van het gemiddeld arbeidsinkomen bleven min of meer stabiel of stegen slechts in zeer beperkte mate. Er kan bijgevolg verondersteld worden dat de reductie van het armoederisico onder ouderen vooral te wijten is aan een verbetering van de lage/laagste pensioenen. De toename van de effectiviteit van de pensioenen wijst in dezelfde richting. Niettegenstaande deze positieve trend moet er ook op gewezen worden dat een armoederisico voor ouderen van 16% nog steeds een significante omvang betreft.

De trend onder de bevolking op actieve leeftijd is echter meer verontrustend. De centrale bevinding is hier de divergerende trend tussen enerzijds zwakkere categorieën en de rest van de actieve bevolking. De toename van het armoederisico onder laaggeschoolden (van 19% in 2005 tot 28% in 2014) vat de essentie van de problematiek. De belangrijkste determinanten van deze evolutie zijn (1) een dalende toegankelijkheid van de arbeidsmarkt en (2) een dalende toereikendheid van sociale uitkeringen voor de actieve bevolking. Deze bevindingen zijn gebaseerd op de Europese sociale

1 FOD Sociale Zekerheid (2015), Evolutie van de sociale situatie in België. Actualisatie op basis van de enquête EU-SILC 2014: Stabiliteit en Divergentie.

indicatoren en worden bevestigd en verder geduid door recente studies op nationaal vlak. Deze studies wijzen op:

- De dalende toereikendheid van uitkeringen voor de actieve bevolking ten gevolge van de toegenomen degressiviteit in werkloosheidsuitkeringen (Van Lancker et. al., 2015) en ten gevolge van het feit dat uitkeringen achter bleven op de prijsevolutie van basis benodigdheden (Storms et. al., 2015).
- (toenemende) ongelijkheid in toegang tot de arbeidsmarkt:
 - o Polarisatie van werk tussen 'insiders' (werk-rijke) en outsiders ('werk-arme') huishoudens (Vandenbroucke en Colruy, 2015)
 - o De, in vergelijking met EU niveau's, zeer grote kloof naar migratiestatus (FOD WASO en Interfederaal Gelijkekansencentrum, 2015)
 - o Toegenomen verschillen in kansen om uit werkloosheid te ontsnappen voor schoolverlaters naar opleidingsniveau (Federaal Planbureau, 2015)

In vorige analyses werd reeds vastgesteld dat de Enquête naar de arbeidskrachten wees op een gestage daling van de werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden sinds 2010. De recente gegevens van deze Enquête tonen aan dat deze trend zich verder heeft doorgezet in 2015. Terwijl de totale werkzaamheidsgraad stabiel bleef rond 67,5%, daalde deze voor laaggeschoolden van 49% in 2007 tot 45% in 2015. Deze trend is in het bijzonder verontrustend omdat de kloof in werkzaamheidsgraad tussen België en de EU-werkzaamheidsgraden voor deze categorie reeds het grootst was. Er kan vastgesteld worden dat deze dalende werkzaamheidsgraad zich samen heeft voorgedaan met een dalende effectiviteit van de sociale uitkeringen voor deze categorie. Alhoewel andere factoren kunnen interveniëren in de relatie tussen deze twee indicatoren, geeft hun gelijktijdig optreden toch een aanwijzing van het hardnekkig, diep structureel, karakter van deze problematiek die gerelateerd is aan productiviteit/verdiencapaciteit van laaggeschoolden in België.

Aangezien de hefboomen voor het sociaaleconomisch beleid in België verspreid zijn over diverse beleidsniveaus is het relevant om vast te stellen dat deze basistrends die voor het Belgische niveau gelden, ook worden vastgesteld voor Vlaanderen en Wallonië apart, ook al bestaan er grote verschillen in de niveaus tussen deze regio's. Wat het stedelijke niveau betreft wijst een recente studie op een sterke sociaal-ruimtelijke segregatie in Belgische steden, met een sterke cumulatie van negatieve kenmerken in achtergestelde buurten en, anderzijds, meer begoede buurten (veelal buitenwijken) die geïsoleerd lijken van de socio-demografische dynamieken van de eerst vermelde buurten.

Zoals reeds werd vastgesteld in eerdere rapporteringen, blijkt de toename van het armoederisico onder de actieve bevolking zich uitsluitend te situeren onder huurders.

Het Rapport over de performantie van het Belgische gezondheidssysteem 2015 presenteert een gemengd beeld. Een relatief groot deel van de populatie is in goede gezondheid en er is een relatief hoge tevredenheid inzake de contacten met het gezondheidssysteem. De indicatoren inzake de kwaliteit van de gezondheidszorg situeren zich doorgaans rond het Europees gemiddelde met

sommige indicatoren die beter scoren en andere slechter. De preventieve zorg beantwoordt niet altijd aan de internationale doelstellingen en sommige indicatoren inzake gezondheidspromotie en levensstijl vertonen een zwak resultaat. Sommige indicatoren inzake geestelijke gezondheid (szorg) zijn ook verontrustend. Zo blijft de zelfmoordgraad hoog. EU-SILC 2014 gegevens vertonen een duidelijke stijging sinds 2013 van het percentage personen dat gezondheids- of tandzorg heeft moeten uitstellen (unmet need). Deze toename situeert zich voornamelijk in het eerste inkomenskwintiel. Dit kan wijzen op een toenemend probleem van (financiële) toegankelijkheid van de gezondheidszorg en vereist een opvolging van nabij wanneer nieuwe gegevens beschikbaar komen.

Alhoewel de EU-SILC cijfers geen duidelijke op- of neerwaartse trend vertonen inzake kinderarmoede in de periode 2004-2014 moet wel worden vastgesteld dat de kinderarmoedegrade zich consistent boven de algemene armoedegrade voor de bevolking situeert. De PISA studies van de OESO, die de onderwijsprestaties meten, tonen steeds aan dat België een hoge algemene performantie combineert met een hoge graad van sociale ongelijkheid in de onderwijsresultaten. Deze bevinding werd onlangs door UNICEF bevestigd. Niettegenstaande een dalende evolutie over de verschillende PISA rondes stipt UNICEF aan dat het verschil in onderwijsresultaten tussen de mediaan en het 10de percentiel significant hoger is dan het OESO gemiddelde (UNICEF, 2016). Verder kunnen op basis van het 'Fairness for Children' rapport volgende bevindingen voor kinderen worden aangestipt:

- Een stabiel gemiddelde performantie van België inzake 'bottom-end' inkomensongelijkheid (gemeten als de afstand tussen het 10de en 50ste percentiel)
- Een gemiddelde maar toegenomen 'bottom-end inequality' in zelf gerapporteerde gezondheidstoestand.
- Een ongunstige en toegenomen 'bottom-end inequality' inzake tevredenheid met het leven

Concluderend, leert deze verdere uitwerking van de analyse van de evolutie van de sociale situatie volgende algemene bijkomende inzichten:

- Ten eerste is de verdere daling in 2015 van de werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden belangrijk. Deze daling die zich sinds enkele jaren aftekent wordt hiermee stilaan significant, en , alhoewel verdere EU-SILC gegevens moeten afgewacht worden, kan verwacht worden dat dit een negatieve impact zal hebben op andere inkomensgerelateerde indicatoren en op de divergentie tussen sociale categorieën onder de actieve bevolking. Deze daling in de werkzaamheidsgraad tekent zich af op federaal niveau, maar ook in Vlaanderen en Wallonië apart. Verder is het relevant om vast te stellen dat de daling van de werkzaamheidsgraad voor laaggeschoolden samengaat met een dalende effectiviteit van de sociale uitkeringen. Deze diverse vaststellingen wijzen op het diepe structurele karakter van dit probleem.

Ten tweede ondersteunen de verdere analyse van de sociale indicatoren en resultaten van andere studies de eerdere bevindingen inzake divergerende trends onder de actieve bevolking, maar deze analyse lijkt ook te wijzen op ruimere sociale kwesties. Op basis van een breed perspectief op de

beschikbare analyses lijkt het gewettigd om te wijzen op een toenemende aantal aanwijzingen van groeiende ongelijkheden en indicatoren waarop België minder goed scoort dan internationale gemiddelden. Het armoederisico voor laaggeschoolden, het armoederisico van huishoudens zonder betaald werk, de toegang tot de arbeidsmarkt voor laaggeschoolden, de financiële toegang tot gezondheidszorgen, sociale ongelijkheden in onderwijsresultaten, gezondheid en tevredenheid met het leven van kinderen, en de sociaal-economische positie van migranten zijn domeinen waarop dergelijke vaststellingen kunnen worden gemaakt. Verder is het ook van belang te wijzen op de grote sociaal-ruimtelijke verschillen tussen Regio's en tussen stedelijke wijken. Het feit dat een aantal negatieve ontwikkelingen zich concentreren binnen reeds zwakkere sociale categorieën, samen met soms scherpe sociaal ruimtelijke verschillen binnen steden, kan een ernstige uitdaging inhouden voor de sociale cohesie in België².

Het is duidelijk dat het onder deze sociaal-economische omstandigheden het bijzonder moeilijk is om een trend in de richting van de Europa2020 doelstelling inzake de reductie van armoede en sociale uitsluiting te bewerkstelligen, niettegenstaande de positieve evolutie onder ouderen. De vaststellingen in deze analyse wettigen een bezorgdheid over de sociale situatie en de sociale cohesie.

² Deze analyse ligt in de lijn van de conclusie van het Federaal Planbureau in zijn analyse van aanvullende indicatoren bij het BBP, waar de evolutie van de sociale situatie als 'verontrustend' wordt gemarkeerd (Federaal Planbureau, 2016)

Federale Overheidsdienst
Sociale Zekerheid

© 2016

FOD Sociale Zekerheid / DG Beleidsondersteuning

Administratief Centrum Kruidtuin

Finance Tower

Kruidtuinlaan 50

1000 Brussel

www.socialsecurity.fgov.be

dg-strat@minsoc.fed.be

Papier: D/2016/10.770/27

Online: D/2016/10.770/28

Verantwoordelijke uitgever: Tom Auwers